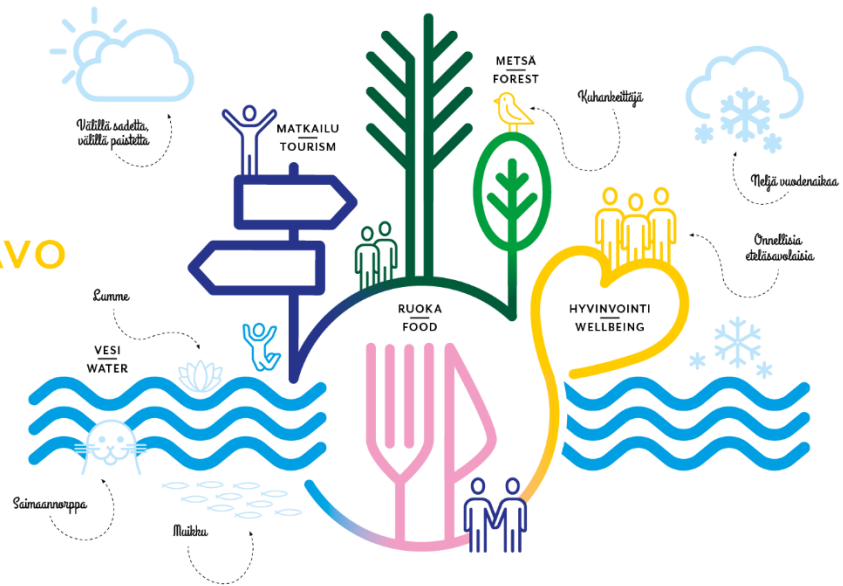

TÄTÄ ON ÄLYKÄS ETELÄ-SAVO

Etelä-Savon maakunnan laadullinen tilanne- ja kehityskuva

26.1.2024

Etelä-Savon maakuntastrategian kärjet ovat metsä, ruoka ja vesi – luonnonvarat ja luontoarvot, niihin liittyvä osaaminen ja niiden kestävä hyödyntäminen. Maakunnan älykkään erikoistumisen strategian painopisteet kolmen edellä mainitun lisäksi ovat matkailu ja hyvinvointi. Strategiset valinnat on tehty perustuen maakunnan suhteelliseen kilpailuun Suomessa, Euroopassa ja maailmanlaajuisesti.

Väestökehitys

Etelä-Savon tilastoitu väkiluku 1.1.2024 on 129 896 henkeä. Ilahduttavaa on se, että koko 2000-luvun negatiiviseksi jäänyt kokonaisnettomuutto kääntyi plussan puolelle vuonna 2021 ja positiivinen kehitys on jatkunut tähän saakka. Vuonna 2023 maakunnan väestökehitys oli muuttoliikkeen ansiosta koko 2000-luvun paras. Muuttovoittoa saadaan erityisesti maahanmuuttajista.

Tilastoitu väkiluku ei näytä alueella sijaitsevan väestön kokonaiskuvaa, sillä Etelä-Savo on kausittain hyvin voimakkaasti kasvava maakunta: monipaikkaisesti asuvat ja esimerkiksi vapaa-ajanasunnoillaan aikaa viettävät ja työskentelevät ihmiset eivät näy väestötilastoissa eivätkä sote-palveluiden mitoituksessa. Vuoden aikana alueen näkyvän elinvoiman ja väkimäärän vaihtelu on suurta, sillä esimerkiksi Nordregion arvion mukaan Etelä-Savossa sijaitsee kaikkien vapaa-ajanasuntojen ollessa täydessä käytössä jopa yli 100 000 henkilöä vakituisten asutuksen lisäksi. Etätyön yleistymisen on pidentänyt vapaa-ajanasumisen kautta sekä lisännyt monipaikkaista asumista. Monipaikkainen työnteko ja kausiväestö tuovat alueelle elinvoimaa, mutta edellyttävät myös toimivia palveluja (esimerkiksi tietoliikenne ja logistiikka).

Väestökehityksen kokonaiskuva on kuitenkin tulevaisuudessa voimakkaasti heikenevä. Etelä-Savo on Suomen ikääntynein maakunta ja nuorten ikäluokat ovat pienet. Työikäisten osuuden ollessa keskimääräistä pienempi väestöllinen huoltosuhde maakunnassa on jo nykyisellään erittäin korkea ja heikkenee väestöennusteen mukaan edelleen. Väestökehityksen suunnalla on vaikutusta paikallismarkkinoihin, vaikka matkailijat ja vapaa-ajan asukkaat erityisesti vilkkaana kesä kautena kokonaiskysyntää parantavatkin. Markkinoiden heikko kehitys keskittää toimintoja entisestään, vähentää kilpailua sekä erikoistumisen mahdollisuuksia. Edessä on näiden palvelujen (koulutus, sote ym.) sopeuttaminen, mikä taas vaikuttaa myös yksityisten palvelujen kysyntään.

Ympäristön kestävä kehitys

Etelä-Savon kasvihuonekaasupäästöt v. 2021 olivat Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan noin 930 ktCO₂ekv eli noin 2,9 % koko Suomen päästöistä. Eniten päästöjä syntyy energiantuotannosta, liikenteestä ja maataloudesta. Asukasta kohden päästöt olivat 7,1 tCO₂e. Kokonaispäästöt ovat laskeneet 31 % vuosina 2005-2021 ja päästöt/asukas 20 %. Kokonaispäästöt ovat laskeneet Etelä-Savossa keskimääräistä enemmän kuin koko maassa, mutta päästöt per asukas huomattavasti vähemmän kuin koko maassa keskimäärin.

Maakuntaan on perustettu laaja noin 60 hengen ilmastotyöryhmä, jonka puheenjohtaja on maakuntaliitosta ja sihteeri ELY-keskuksesta. Lisäksi toimii ELY-keskuksen vetämä ilmastoasiantuntijaryhmä, jossa ovat mukana keskeiset viranomaiset ja koulutuslaitokset. ELY-keskuksessa on laadittu EU-rahoituksen turvin laajassa sidosryhmäyhteistyössä Etelä-Savon ilmastotiekartta (2023). ELY-keskus sai maakuntaliitolta JTF-rahoitusta uuteen ilmastohankkeeseen (Vihreän siirtymän edistäminen Etelä-Savon kuntien ja pk -yritysten toiminnassa), jonka turvin maakuntaan voidaan edelleen palkata ilmastoasiantuntemusta. Vakinaista resurssia tähän ei ole.

Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen on otettu huomioon maakuntaohjelmassa. Etelä-Savon ilmastotavoitteet ovat samat kuin valtakunnan tasolla. Kymmenellä Etelä-Savon 12 kunnasta on oma ilmasto-ohjelma. ELY-keskuksen ilmastohanke ohjaa kuntia tarvittaessa myös ilmastonmuutoksen sopeutussuunnitelmien laadinnassa.

Etelä-Savo on Suomen järvisin ja metsäisin maakunta. Kokonaispinta-alasta neljännes on vettä, joissakin kunnissa lähes 40 %. Vesimuodostumista erinomaisessa tai hyvässä tilassa on 97 % järvipinta-alasta ja 82 % jokipituudesta. Uhanalaisista lajeista saimaannorpan suojelu on tuottanut tulosta, ja norppakanta on jo ylittänyt vuodelle 2025 asetetun 400 yksilön määrän (arvio 480 norppaa). Sen sijaan Saimaan jalokalakannat (saimaanlohi, saimaannieriä, järvitaimen, harjus) ovat edelleen äärimmäisen uhanalaisia. Vaelluskalojen kulkuesteiden purkamisen on tärkeää ja kunnostettavia virtavesiä on paljon.

Etelä-Savon maa-alasta 87 % on metsätalousmaata ja alueella syntyy 7,3 % koko maan vuotuisesta metsien kasvusta. Viime vuosina alueen metsien kasvu on hidastunut. Lähes puolet Etelä-Savon metsistä on nuoria, alle 40-vuotiaita. Rehevät kasvupaikat ja Suomen oloissa edullinen ilmasto antavat kuitenkin hyvät edellytykset

metsien kasvun lisäämiselle. Maakunnassa on suhteellisen korkea metsien käyttöaste ja vuosina 2018–2022 toteutunut hakkuukertymä Etelä-Savossa on ylittänyt niukasti suurimman ylläpidettävissä olevan hakkuukertymän. Etelä-Savo on Suomen vähäsoisinta aluetta ja suoalasta on ojitettu yli 80 prosenttia. Suot keskittyvät maakunnan luoteisosaan Savonselän vedenjakaja-alueelle.

Luonnonsuojeluun varattua maa-alaa on Etelä-Savon pinta-alasta noin 3,6 %. Maakunnan alueelle ulottuu kolme kansallispuistoa: Linnansaaren, Koloveden ja Repoveden kansallispuistot. Lisäksi on käyty keskusteluja Etelä-Karjalan ja Etelä-Savon kaakkoisrajalla sijaitsevan Haarikon alueen suojelusta kansallispuistona. Eteläisen Saimaan alue (Etelä-Savo ja Etelä-Karjala) sai v. 2021 Unesco Global Geopark -statuksen.

Etelä-Savon ELY-keskuksella ei ole kokonaisarviota maakunnan luonnon monimuotoisuuden tilasta. Yksittäisten lajien ja luontotyyppien määrästä ja tilasta on toki maakunnittaista tietoa. Lisäksi on olemassa muita monimuotoisuudesta kertovia indikaattoreita, eri lähteissä, esimerkiksi lahoppuuston määrä, saimaannorppakanta jne. Luonnon monimuotoisuutta edistetään Metso- ja Helmi ohjelmien avulla. Helmi-ohjelmassa hoidetaan, kunnostetaan ja ennallistetaan uhanalaisia luontotyyppisiä ja lajien elinympäristöjä. Toimet kohdistuvat Etelä-Savossa perinnebiotooppeihin, lintuvesiin, pienvesiin ja metsiin. METSO-ohjelman kautta turvataan metsien monimuotoisuutta suojelemalla monimuotoisten metsien luontoarvoja vapaaehtoisuuteen perustuen korvausta vastaan. Vanhojen metsien sekä luonnontilaisten suoalueiden suojelu ja säilyttäminen on edelleen ajankohtaista vastapainona metsien runsaalle talouskäytölle.

Etelä-Savon uusiutuvan energian käyttöaste oli v. 2022 57 %. Primäärienergian kulutus laski edelleen hiukan ollen nyt 7918 GWh. Etelä-Savossa ei ole kemiallista metsäteollisuutta, eikä näin ollen jäteliemien käyttöä. Puuenergian käyttö nousi 225 gigawattituntia. Uusiutuvan energian käyttöasteen nousua selittää tuontisähkön mukana tuleva fossiilisen osuuden lasku ja turpeen käytön väheneminen. Energiaomavaraisuusaste Etelä-Savossa on 48 %. Alhaiseen energiaomavaraisuuteen vaikuttaa Etelä-Savossa vähäinen vesivoiman tuotanto.

Energiantuotannon kasvihuonekaasupäästöt ovat laskeneet Etelä-Savossa nopeasti vuosina 2005–2021, yhteensä 48 %. Vihreän siirtymän energiahankkeita (aurinko- ja tuulivoimapuistoja) on parin viime vuoden aikana suunnitteilla/käynnistynyt useita mm. Pieksämäellä, Puumalassa, Hirvensalmella, Juvalla, Sulkavalla ja Pertunmaalla. Aurinkoenergiashankkeita on maakunnassa tiedossa noin 2500 hehtaarin alueelle. Pieksämäellä on rakenteilla Etelä-Savon ensimmäinen tuulivoimapuisto, 27 tuulivoimalaa ja suunnitteilla toinen 25 voimalaa käsittävä tuulivoimalapuisto. Mikkeliin suunnitellaan uusiutuvaa metaania ja vihreää vetyä tuottavaa Power-to-Gas-tuotantolaitosta. Pieksämäelle ja Savonlinnaan on suunnitteilla biometanolin tuotantolaitokset. Uusiutuvan energian tuotannon pullonkaulaksi Etelä-Savossa ja Itä-Suomessa on muodostumassa riittämätön energiansiirtoverkko. Fingridin tulee jatkossa investoida myös Itä-Suomen siirtoverkkojen kehittämiseen, jotta puhtaan siirtymän energiahankkeet voivat sijoittua myös itäiseen Suomeen.

Etelä-Savon kunnat ja Metsähallitus ovat investoineet runsaasti luontomatkailun kehittämiseen sekä luonnon virkistyskäytön edistämiseen mm. rakentamalla polkuverkostoja ja taukopaikkoja. Näitä on tuettu ja tuetaan myös EU:n rakennerahastovaroin. Virkistysrakenteiden ylläpitoa ja kunnostusta uhkaa yleinen menojen supistaminen, myös vastuut kunnossapidosta ovat osittain epämääräisiä.

Alue- ja yhdyskuntarakenne sekä liikenne- ja viestintäyhteydet

Etelä-Savo on harvaan mutta kauttaaltaan asuttu, vesistöjen rikkoma maakunta, joka rakentuu kolmen kaupunkikeskuksen ja maaseututaajamien varaan. Maakunnassa on 70 388 vakinaisesti asuttua asuntoa ja 46 518 vapaa-ajanasuntoa. Taajama-aste on Manner-Suomen alhaisin 72,2 % (koko maa 86,9 %), mutta asutus ja palvelurakenne tiivistyvät Etelä-Savossakin. Maaseututaajamissa laskeva väestökehitys luo painetta rakenteiden ja palveluiden sopeuttamiseen ja uudelleen järjestelyyn, jota tulisi ohjata nykyistä hallitummin (ns. älykäs sopeutuminen). Väestö ja palveluverkon kehityksen myötä olemassa olevaa rakennettu ympäristö on jäämässä vaajakäytölle tai jopa tyhjilleen, esimerkiksi pienten taajamien SOTE-kiinteistöt. Tämä puolestaan tuo haasteita kuntataloudelle ja kunnallistekniikan, erityisesti vesi- ja viemäverkoston, ylläpidolle. Toisaalta vapautuvat kiinteistöt mahdollistavat maaseututaajamille toimia uudentyyppisinä palvelukeskuksina sekä tarttua loma-asutuksen ja monipaikkaisuuden luomiin kehittämisedellytyksiin.

Tasaisesti maakunnan alueelle sijoittuva asuminen ja loma-asuminen luovat haastetta tuulivoimatuotannon

sijoittumiselle, jota osaltaan haastaa myös puolustusvoimien ilmavalvonnan toimintaedellytyksien turvaaminen. Lisäksi Fingridin sähkönsiirtoverkon siirtokapasiteetin riittävyys voi muodostua rajoitteeksi aurinko- ja tuulivoimalahankkeiden rakentumiselle. Näiden haasteiden ratkaisemiseksi on löydettävä valtakunnalliset ratkaisut, jotta puhtaan energian tuotantohankkeita voidaan toteuttaa myös Etelä-Savossa. Liikenneinfrastruktuurin kunnossapitoon ja parantamiseen on panostettava. Rataverkon kehittämiseen Itä-Suomessa ei ole panostettu samassa mittakaavassa kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa. Itä-Suomen saavuttavuus rataverkolla on heikompi kuin Länsi-Suomen, josta henkilöliikenteen matka-ajat Helsingistä ja Helsinkiin ovat lyhentyneet jopa puoli tuntia vuoden 2014 tilanteesta. Savon ja Karjalan radoilla matka-aikojen kehitys on mennyt saman aikaisesti päinvastaiseen suuntaan, ja matka-aikaa on tullut lisää muutamasta minuutista varttituntiin. Itä-Suomen maakuntien yhteisenä tavoitteena alueen saavutettavuuden parantaminen raideliikenteessä ja liikenteen toiminnallisuuden parantaminen niin henkilö- kuin tavaraliikenteessä.

Päätieverkko on pääosin kunnossa, mutta myös sillä on kehittämistarpeita. Maito-, raakapuu- ja bioenergiakuljetukset ovat Itä-Suomelle tyyppisiä ja lisääntyviä kuljetuksia, jotka käyttävät väyläverkkoa myös pääteiden ulkopuolella. Vähäliikenteisen tieverkon kunto ei ole raaka-ainehuollon tai matkailulinkeineen näkökulmasta riittävällä tasolla. Perusväylänpidon rahoitustason tulee mahdollistaa jatkossa korjausvelan vähentäminen myös vähäliikenteisellä tieverkolla. Itä-Suomen ja koko Suomen turvallisuuden ja huoltovarmuuden varmistamiseksi on kehitettävä myös itä-länsisuuntaisia liikenneyhteyksiä niin rata- kuin tieverkolla. Etelä-Savossa tämä tarkoittaa Laitaatsalmen sillan rakentamista ja Savonlinna-Huutokoski radan avaamista uudelleen liikenteelle. Raide- että tieliikenneyhteyksien lisäksi maakunnassa on panostettava sujuvien logistiikkajärjestelmien kehittämiseen. Näillä kehittämistoimilla varmistetaan myös huoltovarmuus kestävästi ja kustannustehokkaasti.

Muuttuneen toimintaympäristön vuoksi myös Saimaan kanavan liikenne on käytännössä lakannut ja yritykset ovat joutuneet käyttämään vaihtoehtoisia logistiikkaketjuja, yleisimmin on siirrytty käyttämään maantiekuljetuksia. Puuntuonti Venäjältä tapahtui aiemmin rautateitse, nyt muuttuneessa tilanteessa näiden kuljetusten korvaaminen lisää liikennesuoritetta entisestään. Liikennesuorite asukasta kohden Etelä-Savossa on Lapin jälkeen korkein, noin 10 000 autokilometriä henkilöä kohden vuonna 2022. Liikkuminen maakunnassa perustuu vahvasti henkilöautoiluun. Liikenteen ilmastotavoitteiden saavuttaminen edellyttää uusien liikennepalveluiden kehittämisen ja vaihtoehtoisten polttoaineiden jakeluverkostoon panostamista. Tiiviit kaupunkikeskukset ja niiden läheinen maaseutua tarjoavat hyvät edellytykset kestävien liikkumismuotojen ja -palveluiden lisäämiselle ja kokeilulle.

Toimintavarmat ja nopeat tietoliikenneyhteydet ovat tulleet yhä tärkeämmäksi elin- ja vetovoimatekijäksi etätyön ja digitaalisten palvelujen yleistyessä. Digitaaliset palvelut ja toimivat tietoliikenneyhteydet mahdollistavat edistävät myös liikenteen ilmastotavoitteen saavuttamista, kun palveluiden luokse ei tarvitse liikkua fyysisesti. Kiinteän nopean laajakaistan (väh. 100 Mbit/s) saatavuus kattaa 59 % Etelä-Savon kotitalouksista. Vastaavasti valokuitu on saatavilla 35 prosenttiin kotitalouksista. Harvaan asutussa maakunnassa varsinkin kiinteiden yhteyksien kehittäminen haastavaa ja tarvitsee julkista tukea varsinkin maaseutualueilla sekä pienemmillä taajama-alueilla. Maakunnassa on yhteinen näkemys maakunnan tavoitteellisesta tietoliikenneverkosta, joka perustuu niin kiinteiden kuin mobiilien tietoliikenneyhteyksien rakentamiseen. Tavoitteellisen tietoliikenneverkon toteuttaminen jatkaa Laajakaista kaikille-hankkeessa sekä kyläverkkohankkeissa tehtyä työtä parempien yhteyksien rakentamiseksi.

”Viitoskäytävä – Kumppanuudella kehittyvä kasvuvyöhyke” käynnistyi loppuvuodesta 2021 ja kestää vuoden 2024 kevääseen saakka. Hankkeen tavoitteena on tuoda esille Viitoskäytävän kansallista merkitystä ja nostaa se yhdeksi Suomen pääkehittämisen ja kasvuvyöhykkeeksi. Viitoskäytävän kasvuvyöhyke on Etelä-Savosta Kainuuseen ulottuva Savon radan ja valtatie 5 muodostama kehittämisvyöhyke sekä edelleen Kainuusta Pohjois-Pohjanmaan kautta Lapin Sodankylään jatkuva valtatie 5 kehittämisvyöhyke. Hankkeessa on vahvistettu kehittämisvyöhykkeen toimijoiden yhteistyötä ja näkemystä kehittämispotentiaalista sekä eri osien luontaisista vahvuuksista. Tuloksien ja toimintamallien juurruttamiseksi yhteistyötä kehittämiskäytävän parissa on jatkettava niin alueen toimijoiden kesken kuin valtion ja aluetoimijoiden kesken.

Elinvoiman laaja-alainen kehittäminen vaatii panostuksia. Asuttu Itä-Suomi on parasta turvallisuuspolitiikkaa.

Elinkeinot ja TKI-toiminta

Alueen elinkeinorakenne on monipuolinen ja siten luontaisen resilientti. Yritykset ovat pääasiassa mikro- ja pienyrityksiä. Suurten veturiyritysten vähäinen määrä aiheuttaa osaltaan sen, että TKI-toiminta on keskimääräistä vähäisempää: TKI-menojen suhde BKT:en on Etelä-Savossa 0,9% (koko maa 2,8%), tavoitteen ollessa 4%. Etelä-Savossa on ensimmäisenä maakuntana Suomessa laadittu TKI-tiekartta, jossa nimenomaan yritysten kehittämistoimet on nostettu keskiöön. Lisäksi maakunnassa on pitkäjänteisesti rahoitettu TKI-kehittämislustoja ja klusterityötä, jotka tarjoavat myös pk-yrityksille mahdollisuuksia osallistua laajoihin, kansainvälisiin kehittämiskokonaisuuksiin. Pienyritysvaltaisissa maakunnissa yritysten haasteena on Business Finlandin instrumenttien käytettävyyden. Rahoitusvälineet uhkaavat jäädä entistä etäisemmiksi, mikäli maakunnat jäävät ilman nimettyä, kenttätyötä tekevää BF alueyhdyshenkilöä. Aiemmillä ohjelmakausilla yritysten kehittymisen tärkeänä tukivälineenä on toiminut maaseutuohjelman rahoitus. Etelä-Savon kannalta olisi olennaista, että CAP27 -ohjelmassa tuki maaseutualueille säilyy.

Alueelliset liikevaihtoa kuvaavat talouden suhdannekuvaajat osoittavat, että Etelä-Savon yritysten liikevaihto on viimeisen kahden vuoden aikana jäänyt hieman jälkeen koko maan yritysten suhdannekehityksestä, joskin taantumassa tilanne on tasaantunut. Huomionarvoista on, että Savonlinnan seutukunnassa kehitys on viimeisten saatavilla olevien tietojen (q3/2023) mukaan koko maan suhdannetta parempaa. Toimialoista parasta kehitystä maakunnassa on ollut teollisuudessa, heikointa kaupan ja palveluiden aloilla. Matkailualan yritykset ovat tehneet investointeja julkisesti tuetuissa hankkeissa päättyneen ja kuluneen ohjelmakauden aikana n. 60 miljoonaa euroa, yritykset ovat joutuneet kohdentamaan palvelunsa ja markkinointiponnistuksensa uusille markkina-alueille Venäjän rajan sulkeuduttua. Myös rakennusalalla on vallitsevan tilanteen vuoksi haasteita kuten koko maassa. Alkutuotannon yrittäjillä epävarmuustekijät ovat lisääntyneet kohonneiden tuotantokustannusten sekä (kausi)työvoiman saatavuuden suhteen.

Kevään pk-yritysbaremetrin tiedot julkaistaan vasta helmikuussa, mutta syksyllä 2023 julkaistuissa Etelä-Savossa yritysten suhdannenäkymissä Venäjän hyökkäyssota näkyi Etelä-Savossa muuta Suomea harvemmin kielteisinä vaikutuksina pk-yritysten liiketoimintaan, ja maakunnan pk-yritysvaltainen ja monipuolinen yrityskenttä oli selvinnyt kohtuullisen hyvin viime vuosien kriiseistä. Eteläsavolaisista yrityksistä ulkomailla toimintaa harjoittavat toimivat selvästi muun maan keskimääräistä enemmän Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Myönteistä on myös se, että maakunnan pk-yritykset pyrkivät pitämään nykyisestä henkilöstöstään kiinni. Matkailualan yritykset ovat tehneet investointeja julkisesti tuetuissa hankkeissa päättyneen ja kuluneen ohjelmakauden aikana n. 60 miljoonaa euroa.

Vihreä siirtymä, satsaukset uusiutuvaan energiaan ja resurssitehokkuuteen näkyvät Etelä-Savossa käynnistyneissä tai valmistelussa olevissa yrityshankkeissa laajasti. Yritykset ovat panostaneet digiosaamisen kehittämiseen, toimintaympäristön muutoksien tuomiin haasteisiin ja vihreään siirtymään. Energiatehokkuus ja varsinkin aurinkoenergia kiinnostavat yrityksiä Etelä-Savon tärkeillä toimialoilla, erityisesti matkailuyrityksissä. Tuulivoiman rakentamisessa on ollut rajoituksia Itä-Suomessa, mutta kuitenkin Niinimäen tuulivoimahanke Pieksämäellä on siirtynyt rakennusvaiheeseen ja sen arvioidaan valmistuvan vuoden 2024 loppuun mennessä.

Digitaalisuus nähdään yleisesti keskeisenä osana tulevaisuuden liiketoimintaa, johon alueella panostetaan voimakkaasti. Digitaalisuuden hyödyntämistä ja käyttöönottoa haastaa resurssiniukkuus, uusien digitaalisuuteen perustuvien liiketoimintamallien ja osaajien puuttuminen sekä ns. pakkodigitaalisuuden akuutti muutostarve esim. kivijalkakaupan ja logistiikkapalveluiden toimialoilla.

Maakuntaan on kehittynyt useita strategiaan kärkeen liittyviä kehittämis- ja innovaatioalustoja, joissa korkeakoulut ovat merkittävässä roolissa. Kehittämisalustat edistävät merkittävästi koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden, yritysten ja julkisen sektorin yhteistyötä ja luovat fyysisen infran kautta ekosysteemejä ja uusia edellytyksiä alueen kehittymiselle strategisilla vahvuusaloilla.

Työvoiman saatavuus, osaaminen ja sivistys

Etelä-Savossa oli vuoden 2022 lopussa noin 49 500 työpaikkaa. Työllistävin päätoimiala on palveluala, erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelut (jopa 25% työpaikoista, koko maassa 18%). Teollisuuden työpaikkoja on erityisesti puunjalostus-, metalli- ja elintarviketeollisuudessa. Alueen elinkeinorakenteessa painottuu alkutuotantovaltaisuus muuta maata enemmän, mikä on huoltovarmuuden näkökulmasta positiivinen asia.

Työllisyysaste on Etelä-Savossa parantunut työikäisen väestön vähenemisen, ei työllisten määrän nousun takia. Miesten työllisyysaste oli Etelä-Savossa 64 % ja naisten 69 % vuonna 2022. Miesten korkeamman työttömyysasteen alentamiseksi ja työllisyysasteen nostamiseksi, sekä myös ammattien sukupuolisegregaation lieventämiseksi on tarpeen kannustaa suhdanneherkiltä aloilta työttömäksi jääneitä miehiä naisvaltaisille aloille, mm. sote-alan ammatteihin. Miesten työllisyysaste yltää lähes naisten tasolle 30–45-vuotiailla, mutta tätä nuoremmilla ja erityisesti vanhimmilla työikäisillä erot ovat isoja.

Etelä-Savon työttömyysaste oli vuonna 2023 keskimäärin vähän koko maan keskiarvoa korkeampi. Touko-elokuussa Etelä-Savon työttömyysaste oli kuitenkin hieman koko maan keskiarvoa alempi. Etelä-Savossa oli joulukuun 2023 lopussa työttömiä lähes 900 enemmän kuin vuosi sitten. Lomautettujen määrän kasvu selittää noin puolet kasvusta. Naisten osuus lomautetuista oli vuonna 2023 keskimäärin 17 %. Pahimmillaan vuoden 2020 toisella neljänneksellä puolet lomautetuista oli naisia. Alle 30-vuotiaita työttömien määrä oli joulukuussa 2023 lähes 1 400 eli yli 200 enemmän kuin vuotta aiemmin, kasvusta kolmasosa selittyi lomautuksilla. Yhdenjaksoisesti yli vuoden työttömänä olleiden osuus kaikista työttömistä oli vuonna 2023 keskimäärin 30 %. Ulkomaalaistaustaisia työnhakijoita oli Etelä-Savossa marraskuun 2023 lopussa vajaa 1 300. Määrä on kasvanut kolmessa vuodessa 25 %. EU-kansalaisten määrä on hieman laskenut ja muiden osuus kasvanut. Ukrainalaisia työnhakijoita on noin 500 eli 36 % kaikista ulkomaalaisista työnhakijoista.

Metalliteollisuudessa hitsaajista ja koneistajista on ollut vuosikausia rekrytointivaikeuksia. Metallialan koulutukseen on kuitenkin viime aikoina hakeuduttu aiempaa paremmin. Rakennusala vaivaa koko maakunnassa osaavien toimihenkilöiden pula, mikä realisoituu uudelleen taantuman hellittäessä. Betonituoteteollisuus on noussut uudeksi rekrytointivaikeusalaksi, jossa rekrykoulutusta on käytetty ratkaisuna. Sosiaali- ja terveyspalveluissa määrällinen pula on suurta lähihoitajista ja sairaanhoitajista. Tilanne on vaikein Pieksämäellä. Majoitus- ja ravitsemisosalta poistui koronapandemian aikana paljon työntekijöitä kouluttautumaan ja työhön muille aloille. Matkailualan kausityövoiman saanti kesäkausina on ollut erittäin hankalaa. Mm. ulkomaisen työvoiman saatavuusharkintalinjauksella on majoitus- ja ravitsemisalan tilannetta pyritty helpottamaan. Maa- ja puutarhatalouden sekä metsänhoitotöiden kausityövoiman saantiin on alan toimijoiden kesken haettu ja löydettykin ratkaisuja.

Etelä-Savon väestön koulutustaso on matalampi kuin koko maassa keskimäärin. Koulutustasoindeksi on kaikkiin maakuntiin verrattuna Satakunnan ja Kymenlaakson jälkeen kolmanneksi alhaisin. Maakunnan 15 vuotta täyttäneistä 26,7 % (koko maa 25,3 %) prosenttia oli vuoden 2022 lopussa ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa. Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus kaikista yli 15-vuotiaista (44,8 %) ylittää koko maan keskiarvon (40,3 %). Maakunnan koulutustasoon liittyvänä haasteena on erityisesti korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden alhainen osuus: korkea-asteen tutkinnon on suorittanut 27,2 % väestöstä, joka on selvästi koko maan keskiarvoa alhaisempi (33,3 %). Etelä-Savon korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on neljänneksi pienin kaikkien maakuntien joukossa.

Aikuisopiskelijoiden osuus koulutuksessa korostuu. Maakunnan ammatillisissa oppilaitoksissa aikuisten osuus opiskelijoista on jopa yli 70 %. Nuorten, peruskoulun päättäneiden ja oppivelvollisten opiskelijoiden osuus on taas huomattavasti pienempi kuin suurissa kaupungeissa, missä jopa 70 % opiskelijoista on nuoria. Työelämän ja työtehtävien muuttuessa laaja-alaisemmiksi myös aikuisten, jo työssä olevien osaamisen päivittäminen ja osaamistason nosto korostuu ja lisää tarvetta kehittää monipuolisesti jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia.

Uudessa hallitusohjelmassa mukana olevat linjaukset koulutuksen rahoitusmallien uudistuksista eivät ole maakunnassa toimivien oppilaitosten kannalta myönteisiä. Ammattikorkeakoulujen rahoitusmallin osalta suunnitellut muutokset vaikuttaisivat kielteisesti erityisesti Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamkiin. Koulutuksen osalta merkittävin suunniteltu muutos on 3 % osuuden antaminen uudelle, ensimmäistä tutkintoa suorittavien opiskelijoiden osuutta mittaavalle kriteerille. Tämä 3 % osuus on tarkoitus ottaa jatkuvasta oppimisesta ja yhteisistä opinnoista, joilla on nyt ollut mallissa 9 % osuus. Samalla on tarkoitus jättää jatkuvan oppimisen tuloksista pois ulkomaalaisten suorittamat opintopisteet. Tämän lisäksi ollaan oleellisesti pienentämässä sitä kerrointa, jolla toista samantasoista tutkintoa suorittaneiden tutkinnot huomioidaan. Hallitusohjelman linjauksia ensimmäisen tutkinnon priorisoinnoista ja ensikertaisten hakijoiden aseman vahvistamisesta opiskelijavalinnassa sekä toisaalta aikuiskoulutustuen lakkauttamista voi pitää erityisen kielteinä muutoksina Etelä-Savon kaltaisessa maakunnassa, jossa on paljon aikuisopiskelijoita ja nuorten

ikäluokat pieniä. Uhkakuvana on, että muutokset vaikeuttavat merkittävästi erityisesti aikuisten opiskelijoiden osaamistason nostoa ja uusille aloille opiskelua ja johtavat osaajapulan syvenemiseen yhä useammalla alalla.

Ikäluokkien pientyessä ja väestön vähetessä ja vanhentuessa ulkomaisten osaajien ja opiskelijoiden merkitys osaajapulaan vastaamisessa tulee maakunnassa vääjäämättä kasvamaan. Tämän vuoksi Etelä-Savossa tarvitaan konkreettisia keinoja helpottaa ja edistää alueelle suuntautuvaa työ- ja opiskeluperäistä muuttoa. Myönteisenä muutoksena voi pitää maakunnan ammatillisten oppilaitoksille myönnettyjä lupia myöntää englanninkielisten koulutusten järjestämislupia, mikä osaltaan edistää ulkomaalaistaustaisten työllistymistä maakunnassa. Maakunnan TKI-tiekartta pureutuu osaltaan osaavan työvoiman saatavuuden ja mm. kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelun ja alueeseen sitoutumisen teemoihin.

Osallisuus ja hyvinvointi

Etelä-Savossa tiivistetään yhteistyötä ja kumppanuuksia hyvinvointialueen aloitettua toimintansa vuoden 2023 alusta. Kunnat, yhdistykset, hyvinvointialue, maakuntaliitto sekä alueella toimivat ammattikorkeakoulut tukevat monin tavoin osallisuuden vahvistumista ja tekevät verkostoyhteistyötä mm. maakunnallisessa järjestöneuvottelukunnassa. Järjestöneuvottelukunta YhES ylläpitää aktiivista ja vaikuttavaa järjestöjen ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä ja vuoropuhelua maakunnassa, edistää kansalaisten, yhdistysten ja järjestöjen osallisuus- ja osallistumismahdollisuuksien toteutumista sekä tuottaa ja välittää tietoa järjestöjen toiminnasta ja järjestöjä koskevista asioista. Neuvottelukunta kokoontuu vähintään neljä kertaa vuodessa.

Kulttuurin ja taiteen sekä luovien alojen vahvistaminen on yksi keskeisimpiä alueen hyvinvoinnin edellytyksiä. Kulttuuristrategiaa toimeenpannaan kulttuurista osallisuutta, taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia, kuntien kulttuuritoimintaa tukemalla ja itäsuomalalaisessa yhteistyössä sekä kolmen maakunnan yhteisessä Kulttuuri itää -hankkeessa että Taiken Sillanrakentajat -hankkeessa. Tavoitteena on uuden rakenteen, pysyvän Itä-Suomen kulttuuriverkoston luominen: Kolmen maakunnan alueen toimivan kulttuuriverkoston synnyttäminen, ylläpito, vahvistaminen, vakiinnuttaminen teemoina osaamisen jakaminen ja parantaminen. Verkoston avulla tuetaan konkreettisesti kuntien tuotantorakenteita, sekä parannetaan yhteistoimintaa. Tavoitteena on taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantaminen huomioiden kulttuurinen, sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen kestävyys.

Etelä-Savossa sairastetaan yleisesti ottaen enemmän kuin maassa keskimäärin, mutta vähemmän kuin esimerkiksi naapurimaakunnissa Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Kuntakohtaisia eroja esiintyy. Sairastavuus ja harva asutus luovat erityisiä haasteita ja kustannuspaineita palvelujen järjestämisessä (esimerkiksi laaja tarve kotihoidon kustannuksissa), etenkin kun vaikutukset näkyvät entisestään heikkenevässä kuntataloudessa. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta pitkät etäisyydet ja ikärakenne haastavat yhdenvertaisuuden toteutumista asuinalueiden erilaistumisen ja palvelujen saatavuuden noustessa haasteiksi. Keskussairaalaverkon supistamiseen liittyvä suunnitelma on suuri riski päivystystoiminnan osalta ja heikentää myös osaavan henkilöstön rekrytointia.

Alueellista hyvinvointikertomusta laadittaessa Etelä-Savossa on havaittu lasten, nuorten ja aikuisten yksinäisyyden kokemusten ja ahdistuneisuuden lisääntyneen. Nuorten elämään tyytyväisyys on laskenut edelleen verrattuna aikaisempiin vuosiin. Muutoksia huolestuttavaan suuntaan on tapahtunut myös nuorten elintavoissa, mm. kouluruoan syömättä jättäminen ja liian vähäinen nukkuminen. Liikkumattomuuden haasteet näkyvät ylipainon yleisyydessä ja ylipainoisten osuus on lisääntynyt kaikilla ikäryhmillä. Työkykyä heikentyneeksi kokevien aikuisten osuus oli lisääntynyt, mutta toisaalta aikaisempaa suurempi osa aikuisista arvioi jaksavansa työssä eläkeikään saakka. Ikäihmisten kokema toimintakyky on parantunut aikaisempaan verrattuna. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi tulevaisuuden kehittämiskohteiksi hyvinvointialueella nousevat palvelujen yhdenvertaisuus sekä terveellisten elintapojen edelleen kehittäminen, sekä toimintakyvyn, turvallisuuden sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen.

Tyytyväisyys asuinalueen elinolosuhteisiin, ympäristön tilaan sekä ja turvallisuuden kokemus ovat pysyneet Etelä-Savossa pääosin hyvällä tasolla. Päivittäisen elämänsä erittäin tai hyvin turvalliseksi kokeneiden osuus vuonna 2022 oli työkäisillä 68,1 % ja 65 vuotta täyttäneillä 59,2 %. Matalin turvallisuuden kokemus oli 75 vuotta täyttäneillä 54 %. Tulonjakoa mittaavalla Gini-kertoimella Etelä-Savon jakauma on tasaisempi (25,2) kuin koko maassa (29,1) keskimäärin. Pienituloisten osuus väestöstä on kuitenkin 16,2%. Voidaan ennakoida, että talouden taantuma ja erityisesti pienituloisiin kohdentuva etuuksien ehtojen kiristäminen tulevat jatkossa lisäämään eriarvoistumiskehitystä sekä turvattomuuden tunnetta.